

DOKTORANDSKÉ PŘÍSPĚVKY

Aplikačné súvislosti pojmu spravodlivosť v právnom poriadku Českej republiky

Dušan Čurila *

Exaktná aplikácia právnych termínov je determinovaná predovšetkým poznaním ich správneho významu. Ten by mal vychádzať primárne z formálnych prameňov práva a až v sekundárnom rade z prameňov materiálnych. V tomto príspevku priblížim aplikačné súvislosti termínu spravodlivosť vo vybraných právnych odvetviach s ohľadom na použité formálne pramene.

Interpretácia právneho textu (*ars hermeneutica*) by mala vždy vychádzať z konkrétnych faktov prípadu.¹ Izolovaný výklad je síce apriórne možný, avšak podľa mňa komplikovaný v situáciách, keď istý právny výraz nie je aplikovaný jednotne. Takýmto príkladom je podľa môjho názoru pojem spravodlivosť. Podľa legislatívnych pravidiel by sa mali slová s viacerými významami používať výnimočne a v prípade, že to nie je možné, musí byť z právneho predpisu jasné, v akom význame sa slovo používa.² Medzi exaktným výskytom tohto výrazu v legislatívnych textoch a jeho používaním v judikatúre existuje istá priama súvislosť. Argumentácia v rozsudkoch súdov sa totiž často odvodzuje od konkrétneho znenia právneho predpisu, ktorý sa aplikuje v danom súdnom spore. Ak napríklad aplikované

ustanovenie obsahuje explicitný výraz *spravodlivosť* alebo jeho obdobnú slovnú variantu, býva v tejto súvislosti tento pojem použitý aj v texte súdneho rozhodnutia. Aplikácia ustálených pojmov v postmodernej dobe³ je charakteristická narušovaním ich doterajších významov a preto sa pokúsim poukázať na nové aplikačné súvislosti používania pojmu spravodlivosť.

Modernou právnou doktrínou bola spravodlivosť zbavená viacerých svojich dlhodobých atribútov. Jej objektívny charakter, ktorý sa ľudstvo snažilo po stáročia dokázať, bol v 20. storočí narušený. Sociálna spravodlivosť tak bola napríklad spochybnená libertariánskymi mysliteľmi západnej civilizácie a materiálnu spravodlivosť postihli takisto rezignujúce tendencie. Dodnes „odolala“ vari formálna spravodlivosť, ktorá zažila navyše znovuzrodenie v doktríne *fair trial*. Materiálna spravodlivosť sa v súčasnosti modifikovala do podoby legálnej spravodlivosti, no zostala podľa mňa akoby „uväznená“ v optimistickej ambícii zákonodarcu regulovať všetky spoločenské vzťahy. Pokus o súdobú definíciu spravodlivosti je tak vzhľadom na hypertrofiu právnych noriem, v ktorých je použitá, nesmierne náročný.

Na tomto mieste nebudem primárne interpretovať konkrétne ustanovenia ako také, ale budem hodnotiť predovšetkým okolnosti, za akých je v nich použitý

* Mgr. Dušan Čurila, doktorand Katedry právnej teórie Právnickej fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ SAMUEL, G. *Epistemology and method in law*. Aldershot [u.a.] Ashgate, 2003. s. 176. ISBN 1855215993.

² Čl. 40 odst. 2 Legislatívnych pravidiel vlády ČR schválených usnesením vlády ČR zo dňa 19. 03. 1998 ve znění pozdějších předpisů.

³ ŠKOP, M. *Právo v postmoderní situaci*. Brno: MU, 2008. s. 177. ISBN 9788021045439.

termín spravodlivosť, hľadať zhodné a diferentné súvislosti jeho aplikácie. Tieto okolnosti budú posudzované primárne z hľadiska sémantiky. Za predmet skúmania používania termínu spravodlivosť som si zvolil ako oblasť verejného, tak aj oblasť súkromného práva, keďže koncepcia spravodlivosti je v oboch oblastiach používaná a odlišná.⁴

Relatívne prekvapivým zistením je, že v Ústave ČR⁵ nie je o spravodlivosti žiadna explicitná zmienka, aj keď o jej inherentnosti vo viacerých článkoch niet pochyb. V Listine základných práv a svobod⁶ je nami sledovaný termín použitý len na jednom mieste a to v článku 28 garantujúcom zamestnancom právo na spravodlivú odmenu za prácu a na uspokojivé pracovné podmienky.⁷

1. Termín spravodlivosť a občanský zákoník⁸ de lege lata

V súčasnosti účinnom občanském zákoníku je výraz spravodlivosť (a z neho odvodené slová) použitý v celkovo štyroch ustanoveniach. V troch z nich je použitá formula v podobe *spravodlivej požiadavky*, ktorá zohľadňuje princíp zmeny okolností pre trvanie určitej obligácie. Podľa odborných kruhov však musí byť spravodlivosť požiadavky daná objektívne.⁹ Tak podľa § 50a upravujúcim pactum de contrahendo platí, že: „Tento záväzok zaniká, pokiaľ okolnosti, z ktorých účastníci pri vzniku záväzku vychádzali, se do té miery zmenili, že nelze **spravodlivo požadovať**, aby smlouva byla uzavřena.“ Analogický význam použitia spravodlivej požiadavky v súvislosti so zmenou okolností sa nachádza aj pri úprave inštitútu výmene bytu podľa § 716 odst. 2.¹⁰ Podobný význam je použitý aj pri vec-

⁴ STELMACH, R., BROZEK, B. *Methods of Legal Reasoning*. Springer, 2006. s. 105. ISBN 1402049390.

⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „Ústava ČR“).

⁶ Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů. (ďalej len „Listina základných práv a svobod“).

⁷ „Zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Podrobnosti stanoví zákon.“

⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „občanský zákoník“).

⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. et al.. *Občanský zákoník: komentář. I, § 1–459*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 443. ISBN 8071794864.

¹⁰ „Nastanou-li dodatečně u některého z účastníků takové závažné okolnosti, že není možno splnění dohody na něm **spravodlivo požadovat**, může od dohody odstoupit; musí však tak učinit bez zbytečného odkladu. Povinnost k náhradě škody tím není dotčena.“

ných bremenách, keď platí, že ak vznikne zmenou pomerov hrubý nepomer medzi výhodou oprávneného a vecným bremenom, môže súd rozhodnúť o obmedzení alebo zrušení vecného bremena za primeranú náhradu (§ 151 p odst. 3). Ak dôjde v tejto súvislosti k zmene pomerov a nie je možné spravodlivo trvať na vecnom plnení, môže súd rozhodnúť o náhrade vecného plnenia plnením peňažitým.

Z hľadiska interpretácie použitia spravodlivostnej kategórie je náročnejšie ustanovenie § 711 odst. 2 písm. c), podľa ktorého môže prenajímateľ vypovedať nájom bez prívolenia súdu, ak má nájomca dva alebo viac bytov, okrem prípadov, že na ňom nie je možné **spravodlivo požadovať**, aby užíval len jeden byt. Požiadavka spravodlivosti je tu použitá medzi subjektmi relatívne rovného postavenia a nie sú tu naznačené ani žiadne okolnosti, vzhľadom na ktoré sa má spravodlivosť hodnotiť.

2. Termín spravodlivosť a nový občanský zákoník¹¹

Oproti v súčasnosti účinnému občanskému zákoníku je frekvencia výskytu termínu spravodlivosť v novom občanském zákoníku neporovnateľne väčšia, čo má bezpochyby svoje korene v „*dôslednom obrate smerom od marxisticko-leninskej koncepcie právniho systému*.“¹² V tomto kódexe s viac než tritisíc ustanoveniami je *spravodlivosť* (a jej slovné variácie) spomenutá na mnohých miestach, pričom sa však aplikovaný kontext častokrát opakuje.

V § 3 odst. 3 NOBZ sa nový kódex prihlásil k prirodzenoprávnej myšlienke, podľa ktorej súkromné právo vyvíera takisto z ďalších obecných zásad spravodlivosti a práva (slovo *ďalších* jasne nadväzuje na demonštratívny výpočet zásad uvedených v predošlom odstavci). Zákonodarca tu realizuje dištinkciu obecných zásad na zásady:

- spravodlivosti a
- práva

Áké zásady spravodlivosti mal však zákonodarca na mysli? Z dôvodovej správy sa k tomuto významnému ustanoveniu bohužiaľ nič nedozvieme. Pravdepodobne sa týmto znením § 3 odst. 3 NOBZ otvárajú dvere sudcovskej rozhodovacej činnosti, v ktorej by sa mali sudcovia pokúsiť poodkryť tajomné zásady spravodlivosti a možno aj vysvetliť ich odlišnosti od obecných

¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „nový občanský zákoník“ alebo „NOBZ“).

¹² Důvodová správa k novému občanskému zákoníku, str. 17. [online]. [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_%28leden_2011%29.pdf>.

uznaných zásad práva. Pozitívne je však podľa mňa potrebné hodnotiť použitie termínu spravodlivosť vo všeobecných ustanoveniach zákonníka, kde majú takéto výrazy svoje najlepšie uplatnenie.

§ 10 NObZ upravuje riešenie situácie, keď určitý právny prípad nemôže byť rozhodnutý na základe výslovného ustanovenia a musí byť preto využitá analógia. Podľa § 10 odst. 2 NObZ ak také ustanovenie nie je, posúdi sa právny prípad: „*podle princípů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá tento zákon, tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.*“ Citované ustanovenie bezpochyby reglementuje podľa mňa správny cieľ pripravovateľov nového kódexu.¹³ Kritický však musím byť k použitiu nerovnakej právnej terminológie, keď zákon v krátkej nadväznosti používa slovné spojenie *princípy spravodlivosti* v domnejšej synonymnej podobe ako *zásady spravodlivosti*.

Okrem vyššie spomenutého ustanovenia § 10 odst. 2 NObZ, ktoré sa priamo odvoláva na princípy spravodlivosti, sa v texte nového občianskoprávného kódexu hovorí aj o spravodlivom uvážení súdov pri ich rozhodovaní. Ako príklad možno uviesť rozhodovanie súdu o výške náhrady škody, ktorú nie je možné presne určiť¹⁴, rozhodovanie súdu pri neplatnosti právnych jednaní podľa § 577 NObZ, keď smerodajné má byť spravodlivé usporiadanie práv a povinností strán a takisto napríklad rozhodnutie súdu o neúčinnosti dohody strán o čase plnenia (splatnosti), kedy musí súd rozhodnúť v záujme spravodlivého riešenia.¹⁵ Korektív spravodlivosti je vo vyššie uvedených prípadoch určujúcim kritériom pri rozhodovaní súdov a naopak tu neplní úlohu

¹³ Dôvodová správa k novému občianskemu zákonníku, str. 40–41. [online]. [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_%28leden_2011%29.pdf>. „Výsledkem má být dobré uspořádání práv a povinností se zřetelem k zvyklostem soukromého života, tedy rozhodnutí podle pravidel ekvity, rozhodnutí rozumné, nikoli slepé následování maxims fiat iustitia, perreat mundus (ať zvítězí spravedlnost, i kdyby svět vzal za své). Navržené znění druhého odstavce nenařizuje, aby soudcovské stanovisko odpovídalo dosavadní soudní praxi nebo doktríně, musí však vycházet z jejich znalosti a být náležitě vyargumentováno. Ačkoli návrh zákoníku předpokládá soudcovské dotváření práva, stanoví mu zároveň jisté meze, protože návrh nechce opustit limity kontinentálního právního systému.“

¹⁴ § 2955 NObZ.

¹⁵ § 1964 odst. 3 NObZ a takisto aj podľa § 2620 odst. 2 NObZ: „Nastane-li však zcela mimořádná nepředvídatelná okolnost, která dokončení díla podstatně ztěžuje, může soud podle svého uvážení rozhodnout o spravlivém zvýšení ceny za dílo, anebo o zrušení smlouvy a o tom, jak se strany vypořádají. To neplatí, převzala-li některá ze stran nebezpečí změny okolností, nebo jedná-li se o okolnost, o níž některá ze stran předem prohlásila, že nenastane.“ Podobný explicitne spravodlivý kontext súdneho uváženia je zakotvený aj v § 1697 odst. 1 NObZ.

kritéria pri autonómnej úprave práv a povinností strán. Identické riešenie v podobe spravodlivého usporiadania práv a povinností strán ako § 577 NObZ ponúka aj § 1800 odst. 2 NObZ (doložky v zmluvách uzatvorených adhéznym spôsobom).

Podľa § 191 odst. 3 NObZ môže likvidátor zrušenej právnickej osoby navrhnúť súdu, aby ho zbavil funkcie, ak likvidátor dokáže, že na ňom nie je možné spravodlivo požadovať, aby funkciu vykonával. Identické znenie a aplikáciu *spravodlivej požiadavky* ako preukázanej podmienky ukončenia funkcie obsahuje aj § 270 odst. 2 NObZ upravujúci likvidáciu spolku. Analogická úprava je takto obsiahnutá aj v prípade výkonu funkcie likvidátora podľa v súčasnosti účinného obchodného zákonníka.

Slovné spojenie *spravodlivo požadovať* v zmysle existencie spravodlivej požiadavky ako dokázanej podmienky na ukončenie funkcie však nepredstavuje jediný význam aplikovaný v NObZ. Spravodlivá požiadavka podľa § 428 NObZ má však význam podobný, keďže takisto upravuje situáciu, kedy je možné zmeniť určitý právny stav s odvolaním sa na zmenu relevantných skutočností.¹⁶ V tomto prípade sa jedná o odvolanie súhlasu s použitím svojho mena v obchodnej firme právnickej osoby u toho, kto má tak závažný dôvod, že po ňom nie je možné spravodlivo požadovať, aby sa jeho meno v obchodnej firme naďalej využívalo. Zákonodarca bol v tomto ustanovení dôsledný, keďže na lepšiu ilustráciu predstavil aj dva príklady (zmenu prevládajúcej povahy podnikania právnickej osoby alebo zmena vlastníckej štruktúry v obchodnej korporácii). Rovnaký význam spravodlivej požiadavky pri zmene určitého právneho stavu je použitý aj v § 1128 odst. 2 NObZ (inštitút správy spoločnej veci), v § 1156 odst. 2 NObZ (inštitút odkladu zrušenia spoluvlastníctva), ďalej v § 2710 odst. 1 NObZ (inštitút výmennu). Spravodlivá požiadavka v podobnom význame, ale nie v situácii zmeny určitého právneho stavu, je použitá v texte NObZ ešte na ďalších miestach¹⁷, pričom chápanie tohto kontextu sa už približuje slovnému spojeniu spravodlivý dôvod. Oceniť je nutné aj občasnú vymenovanie demonštratívnych kritérií spravodlivej požiadavky, ktoré toto slovné spojenie hermeneuticky viac objasňuje.

Jedným z najčastejšie sa vyskytujúcich slovných výrazov obsahujúcich základ v podobe pojmu *spravodlivosť*, je jeho adjektívum spojené so slovom dôvod. Spravodlivý dôvod sa aplikuje napr.:

- a) *pri obmedzení práv alebo rozšíření povinností spojených s druhom určitého členstva v spolku, ak toto obmedzenie nie je určené vopred v stanovách alebo so súhlasom väčšiny dotknutých členov (§ 220 odst. 2 NObZ)*

¹⁶ Obdoba princípu Clausula rebus sic stantibus.

¹⁷ § 760 NObZ, § 767 odst. 1 NObZ, § 768 odst. 1 NObZ a § 2377 NObZ.

- b) *pri súdnom skrátaní alebo predĺžení práva stavby na dobu, na ktorú je právo stavby zriadené (§ 1244 odst. 2 NOBZ)*
- c) *pri súdnom nahradení súhlasu beneficianta pri správe cudzieho majetku, ktorý ho odmieta udeliť bez spravodlivého dôvodu (§ 1404 NOBZ)*
- d) *pri určení nepoctivosti tej strany, ktorá napriek dôvodnému očakávaniu druhej strany v uzavretie zmluvy, ktoré sa javí ako vysoko pravdepodobné, ukončí jednanie bez toho, aby mala na to spravodlivý dôvod (§ 1729 odst. 1 NOBZ)*
- e) *pri dovolaní sa neúčinnosti dohody o úroku z omeškania kvôli odchýlke od zákona, ktorá so zreteľom ku všetkým okolnostiam a podmienkam prípadu zhoršuje status veriteľa a pre túto odchýlku nie je spravodlivý dôvod (§ 1972 odst. 1 NOBZ)*
- f) *u nájmu bytu a domu pri súdnom nahradení súhlasu prenajímateľa so zmenou bytu alebo domu, ak toto odmietnutie nemá vážny a spravodlivý dôvod (§2263 odst. 1 NOBZ)*
- g) *pri samotnej definícii bezdôvodného obohatenia (§ 2291 odst. 1 NOBZ) a pri primeranom súdnom zvýšení rozsahu plnenia v špecifickom prípade bezdôvodného obohatenia (§ 3004 odst. 2 NOBZ)*

Z hľadiska právnej istoty považujem za viac problematické také ustanovenia nového občianskoprávneho kódexu, ktoré formulujú podmienku rešpektovania spravodlivosti pri úprave práv a povinností, avšak neurčujú na základe akých okolností a so zreteľom na aké kritériá má byť dané spravodlivostné hľadisko rešpektované. Príkladom môže byť § 1162 odst. 1 NOBZ, podľa ktorého: „*Jsou-li podíly na společných částech určeny jinak než poměrem velikosti podlahové plochy bytu k celkové podlahové ploše všech bytů v domě nebo než jako stejné, má vlastník jednotky právo domáhat se změny tohoto určení, pokud se okolnosti změnilly tak podstatně, že určení jeho podílu na společných částech je zjevně nespravedlivé.*“ Na základe akých kritérií a okolností má byť toto určenie spravodlivé?¹⁸

V troch ustanoveniach nového občianskoprávneho kódexu upravujúcich čas plnenia (§ 1963 až § 1965) je použitý dokonca výraz „*hrubo nespravodlivý*.“ Na prvý pohľad by sa zdalo, že sa jedná o značne neurčitý právny výraz, avšak jedná sa o transponovanie smernice, ktorá relevantné okolnosti podľa mňa v dostatočnej miere vysvetľuje.¹⁹

¹⁸ Podobná otázka vyvstáva napríklad aj v § 2502 NOBZ: „*Právo na provízi podle § 2501 odst. 1 a 2 obchodnímu zástupci nevzniká, má-li právo na provízi podle § 2501 odst. 3 předchozí obchodní zástupce, ledaže je vzhledem k okolnostem **spravedlivé** provízi rozdělit mezi oba obchodní zástupce.*“ Rovnaký problém nájdeme takisto v § 326 NOBZ.

¹⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/7/EÚ zo dňa 16. 02. 2011 o postupe proti oneskoreným plátbám v obchodných transakciách. In: *EUR-lex* [právni informačný systém]. Úrad pro publikace Evropské unie [cit. 20. 12. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/>.

Omnoho vhodnejšou legislatívnou technikou je použitie akejkoľvek spravodlivostnej formuly v spojitosti s vymenovaním (pomocných) okolností, ktoré majú byť pri spravodlivom hodnotení relevantné. Výbornou ilustráciou je ustanovenie § 2514 odst. 2 NOBZ, ktoré normuje právo obchodného zástupcu na zvláštnu odmenu pri zániku obchodného zastúpenia, ak je platenie zvláštnej odmeny spravodlivé s ohľadom na všetky okolnosti: „*zejména provize, kterou obchodní zástupce ztrácí a která vyplývá z obchodů uskutečněných s těmito zákazníky; tyto okolnosti zahrnují i případné ujednání nebo neujednání konkurenční doložky.*“ Vhodným príkladom zakotvenia týchto pomocných interpretačných kritérií môže byť aj § 1403 NOBZ, podľa ktorého: „*Zisk a náklady správce rozdělí mezi beneficienty podle stanov či jiné smlouvy, jinak co **nejspravedlivěji se zřetелеm k povaze a předmětu správy a k okolnostem jejího vzniku se zřetелеm k obecným zvyklostem...***“ V tomto príklade je nami sledovaný termín použitý v súvislosti s rozdelením určitého statku (nie však verejného).

Pomerne presne určené kritérium spravodlivostného hodnotenia obsahuje aj § 2920 NOBZ, podľa ktorého ak nebol nezletilec, ktorý nenadobudol plnej svojprávnosti (alebo ten, kto je postihnutý duševnou poruchou) spôsobilý ovládnuť svoje jednanie a posúdiť aj jeho následky, má poškodený právo na náhradu škody, ak je to spravodlivé so zreteľom k majetkovým pomerom škodcu a poškodeného. Zákonodarca však na niektorých miestach formuloval kritériá značne všeobecne, ako napríklad v prípade obmedzení nadobúdateľa licencie podľa § 2375 odst. 2 NOBZ: „*Nabyvatel smí dílo nebo jeho název upravit či jinak měnit, jen bylo-li to ujednáno, ledaže se jedná o takovou úpravu nebo jinou změnu, u níž lze **spravedlivě očekávat**, že by k ní autor vzhledem k okolnostem užítí svolil...*“

Za jedno zo špecifík, pripomínajúce skôr populárne učenie Tomáša Akvinského, považujem tiež § 530 odst. 2 NOBZ, ktoré používa slovné spojenie *spravodlivá cena*: „*Odevzdal-li vlastník emitentovi cenný papír a nesdělil-li mu číslo účtu v příslušné evidenci, na který má být cenný papír zaevidován, ani v dodatečné lhůtě, přejde na emitenta vlastnické právo k tomuto cennému papíru dnem, kdy za něj jeho vlastníku zaplatí **spravedlivou cenu.***“ Využitím teleologickej metódy výkladu sa z dôvodovej správy dozvieme, že sa za spravodlivú cenu považuje cena v zásade určená podľa podielu vlastníka cenného papiera na príslušnom imaní.²⁰

²⁰ Dôvodová správa k novému občianskému zákoníku, str. 135. [online]. [cit. 20. 12. 2012]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storeage/files/2011/Duvodova_zprava_%28leden_2011%29.pdf>.

3. Termín spravodlivosť a obchodní zákoník²¹

Obchodní zákoník sa v použití slovného spojenia *spravodlivo požadovať* neodlišuje principiálne od jeho aplikácie v občanském zákoníku. Podľa § 71 preto: „*Společník, statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, kterého jmenoval likvidátorem soud, se nemůže vzdát své funkce. Může však požádat soud o odvolání z funkce likvidátora, nelze-li po něm **spravedlivě požadovat**, aby ji vykonával.*“ Za takýto dôvod sa bežne považuje napríklad zdravotný stav likvidátora. Ďalšie použitie výrazu sa týka zrušenia účasti spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným alebo jeho dediča súdom. Dedič sa tak podľa § 116 odst. 2 môže súdne domáhať zrušenia svojej účasti v s.r.o., ak od neho nie je spravodlivé požadovať, aby bol spoločníkom. Podľa § 148 odst. 1 môže spoločník navrhnúť, aby súd zrušil jeho účasť v spoločnosti, ak od neho nie je možné spravodlivo požadovať, aby v spoločnosti zotrval. V doktríne sa za relevantné okolnosti naplnenia spravodlivostného kritéria považujú predovšetkým vzájomné vzťahy medzi spoločníkmi, porušovanie povinností spoločnosti vo vzťahu ku spoločníkovi, zmeny v pomeroch spoločníka a pod.²²

Dosť zriedkavá väzba adjektíva spravodlivý na pojem cena sa vyskytuje v § 161f odst. 1 písm. e), ktorý upravuje finančnú asistenciu pre účely získania akcií alebo zatímných listov spoločnosti. Finančnú asistenciu môže poskytovať len tá spoločnosť, ktorej to určujú stanovky a len za splnenia viacerých podmienok. Jednou z nich je spravodlivá cena akcií, ktoré sú získavané od spoločnosti, ktorá poskytuje finančnú asistenciu. Myslím si, že na tomto mieste bolo vhodnejšie nahradiť dané slovné spojenie cenou obvyklou resp. primeranou.

Posledné dve použitia spravodlivostnej kategórie v obchodní zákoníku sa týkajú jedného právneho inštitútu, ktorým je obchodné zastúpenie. Podľa § 659c obchodný zástupca nemá právo na províziu, ak má na ňu právo predošlý obchodný zástupca, ak nie je vzhľadom k okolnostiam spravodlivé rozdeliť túto províziu medzi oboch. Bohužiaľ zákon bližšie neurčuje spomínané okolnosti. Druhá aplikácia sa týka práva obchodného zástupcu na odškodnenie v prípade ukončenia zmluvy. Jednou z podmienok je skutočne fakt, že platenie tohto odškodnenia musí byť spravodlivé, pričom sa do úvahy musia brať všetky okolnosti (napr. použitie alebo nepoužitie konkurenčnej doložky; provízia, ktorú obchodný zástupca stráca a ktorá vyplýva z obchodov realizovaných s týmito zákazníkmi). Miera spravodlivosti je v tomto prípade takisto objektívna a to aj na-

²¹ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „obchodní zákoník“).

²² POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. et al. *Obchodní zákoník: Komentář. I. díl, (§ 1 až 220)*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 666. ISBN 9788073574918.

priek tomu, že ju budú určovať v rámci súkromnoprávneho vzťahu jeho účastníci.

4. Termín spravodlivosť v zákone o obchodných korporáciách²³

V zákone o obchodných korporáciách sa do našej pozornosti daný termín spomína len v dvoch elementárnych alternatívach. Buď ako slovné spojenie spravodlivé podmienky (3x) alebo v klasickej podobe spravodlivej požiadavky (8x).

Finančná asistencia musí byť vždy poskytnutá za spravodlivých podmienok, ktoré v texte predpisu nie sú nikde bližšie špecifikované. Podmienka sa vzťahuje na poskytovanie finančnej asistencie spoločnosťou s ručením obmedzeným (§ 200 odst. 1), akciovou spoločnosťou (§ 311 písm. a) a družstvom (§ 608 písm. a). Jedine u akciovej spoločnosti je spravodlivá podmienka spojená aj s demonštratívnu okolnosťou, ktorou je úročenie.

V celkovo troch ustanoveniach²⁴ zákona o obchodných korporáciách je spravodlivá požiadavka spájaná s obráteným dôkazným bremenom žalovanej strany a len podľa § 90 odst. 1 s dôkazným bremenom strany žalujúcej (prípád podstatného zhoršenia statusu spoločníka alebo poškodenia jeho oprávneného záujmu využitím vplyvu ovládajúcej osoby v ovládanej osobe). Dôkazné bremeno tieto strany nie sú povinné niesť, ak by súd rozhodol, že to od nich nie možné spravodlivo požadovať. Kritériom spravodlivosti je tu teda viazaný súd pri svojom rozhodovaní.

Zákon používa na troch miestach spravodlivú požiadavku aj v súvislosti so zotrvaním spoločníka v spoločnosti. Jedná sa o prípad zrušenia účasti spoločníka súdom (§ 205 odst. 1), ďalej v situácii dedenia podielu (§ 211 odst. 1) a takisto pri odkúpení podielu od spoločníka pri využívaní vplyvu ovládajúcej osoby v ovládanej osobe spôsobom uvedeným v § 89. Poslednou apli-

²³ Zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „zákon o obchodních korporacích“).

²⁴ Podľa § 4 odst. 1: „*Dává-li tento zákon společníkovi obchodní korporace možnost domáhat se za ni nebo proti ní nějakého práva, nese povinná osoba důkazní břemeno o tom, že se protiprávního jednání nedopustila, ledaže soud rozhodne, že to po ní nelze **spravedlivě požadovat**.*“ Podľa § 52 odst. 2: „*Je-li v řízení před soudem posuzováno, zda člen orgánu obchodní korporace jednal s péčí řádného hospodáře, nese důkazní břemeno tento člen, ledaže soud rozhodne, že to po něm nelze **spravedlivě požadovat**.*“ Podľa § 90 odst. 2 platí, že: „*Při posuzování, zda k podstatnému zhoršení postavení společníků nebo k jinému podstatnému poškození jejich oprávněných zájmů podle § 89 došlo v důsledku využití vlivu ovládající osoby v osobě ovládající, nese důkazní břemeno o tom, zda k tomu došlo, ovládající osoba, ledaže soud rozhodne, že to po ní nelze **spravedlivě požadovat**.*“

kačnou zmienkou spravodlivostnej kategórie v zákone o obchodných korporáciách je § 471 odst. 3, ktorý sa týka ocenenia nepeňažitého vkladu znaleckým posudkom, pričom náklady jeho vypracovania sú za istých okolností povinní uhradiť spoločníci, okrem prípadu, že to po nich nie je možné *spravodlivo požadovať*.

5. Termín spravodlivosť a občanský súdny rád²⁵

V občanském soudním řádu je nami sledovaný výraz obsiahnutý v štyroch ustanoveniach. Procesné právo by malo zohľadňovať predovšetkým právo účastníkov na spravodlivý proces, teda procesný „typ“ spravodlivosti. Je podľa mňa správne, keď je tento apel použitý v úvodných všeobecných ustanoveniach zákona. Podľa § 1: „*Občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků, jakož i výchova k zachovávaní zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob.*“ Na vyššie citované ustanovenie priamo nadväzuje § 117, podľa ktorého predseda senátu okrem iného dbá, aby jednanie prebiehalo dôstojne a nerušene a aby mohla byť daná vec úplne, bez prieťahov a **spravodlivo prejednaná**. Ako poukazujú procesualisti, spravodlivosťou sa tu musí chápať jednak spravodlivá aplikácia hmotnoprávných noriem a súčasne aj samotný spravodlivý proces.²⁶

Ďalšie dve ustanovenia sa opakujú v aplikácii bežného slovného spojenia „*spravedlivě žádat*“. § 76 upravuje inštitút predbežného opatrenia, pričom vo svojom druhom odstavci hovorí, že predbežným opatrením je možné uložiť povinnosť inej osobe než účastníkovi len vtedy, keď to je možné od neho spravodlivo žiadať. Ustanovenie § 191 odst. 1 upravuje inštitút nákladov konania, pričom spravodlivá požiadavka sa vzťahuje len na poslednú vetu tohto ustanovenia: „*Lze-li to **spravedlivě žádat**, přizná soud státu jejich náhradu proti tomu, o jehož způsobilost k právním úkonům v řízení šlo.*“ Posudzovanými kritériami tu sú nielen majetkové pomery vyšetrovaného, ale napríklad aj dôvody zbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti.²⁷

²⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „občanský soudní řád“).

²⁶ DAVID, L., IŠTVÁNEK, F., JAVURKOVÁ, N. et al. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 3. ISBN 9788073574604.

²⁷ DAVID, L., IŠTVÁNEK, F., JAVURKOVÁ, N. et al. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 971. ISBN 9788073574604.

6. Termín spravodlivosť a trestní řád²⁸

Vzhľadom na to, že v trestnom zákonníku nie je žiadna explicitná zmienka o termíne *spravodlivosť*, musíme obrátiť našu pozornosť výlučne na procesnú časť trestného práva. V trestním řádu je termín spravodlivosť výslovne spomenutý v úvodnom všeobecnom § 1 odst. 1, ktorý znie: „*Účelem trestního řádu je upraviť postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. ...*“ Citované ustanovenie upravuje účel tohto procesného predpisu, pričom jedným z jeho účelov je spravodlivé potrestanie páchatelov v súlade so zákonom. Potrestanie teda musí byť zákonné a súčasne aj spravodlivé a § 1 odst. 1 je kľúčovou „zásadou“ postupu orgánov činných v trestnom konaní.

7. Termín spravodlivosť a správní řád²⁹

V procesnoprávnom predpise, akým je aj správní řád, sa náš pojem explicitne vyskytuje len v jedinom špecifickom ustanovení, ktoré upravuje podanie písomného návrhu na zrušenie verejnoprávnej zmluvy. Podľa § 167 odst. 1 b) je jedným z rady dôvodov, kedy sa podáva predmetný návrh, aj skutočnosť, že sa zmenili podstatne pomery, ktoré boli rozhodujúce pre stanovenie obsahu verejnoprávnej zmluvy a plnenie tejto zmluvy nie je možné od zmluvnej strany z tohto dôvodu (podstatnej zmeny pomerov) *spravodlivo požadovať*. Tak ako sme boli poukázali aj v NOBZ, je to prípad existencie spravodlivej požiadavky na princíp *rebus sic stantibus*.

8. Termín spravodlivosť v pracovnom kódexe³⁰

Jednou zo základných zásad pracovného práva, ktoré je zakotvená aj v § 1a písm. c) zákoníku práce, je aj zásada spravodlivého odmeňovania zamestnanca. Podľa môjho názoru sa jedná v tomto prípade len o deklaráciu, ktorá sa v praxi nemôže zo strany zamestnávateľa nárokovať.³¹ Mzda by mala byť vecou dohody medzi zamestnancom a zamestnávateľom, to však podľa mňa neznamena, žeby sme spravodlivostné hľa-

²⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „trestní řád“).

²⁹ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej len „správní řád“).

³⁰ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, (ďalej aj „zákoník práce“).

³¹ Za naplnenie princípu spravodlivosti podľa mojej mienky nemožno považovať napr. minimálnu mzdu.

disko mali považovať za splnené len z dôvodu existencie tejto dohody ako subjektívnej právnej skutočnosti. Spravidlosť je totiž objektívna právna kategória.

V ďalších dvoch ustanoveniach je opäť použitá konštrukcia *spravodlivej požiadavky*. Podľa jednej z nich, ktorá je použitá v súvislosti s § 310 odst. 2 zákoníku práce, môže konkurenčnú doložku zamestnávateľ zjednať so zamestnancom: „*jestliže to je možné od zaměstnance spravedlivě požadovat s ohledem na povahu informací, poznatků, znalostí pracovních a technologických postupů, které získal v zaměstnání u zaměstnavatele a jejichž využití při činnosti uvedené v odstavci 1 by mohlo zaměstnavateli závažným způsobem ztížit jeho činnost.*“ Táto spravodlivá požiadavka je podľa mňa formulovaná pomerne jednoznačne, keďže v texte ustanovenia sú obsiahnuté aj okolnosti, od ktorých sa má posúdenie spravodlivosti požiadavky odvodzovať. Záver z predošlej vety však podľa mňa jednoznačne neplatí pre § 61 odst. 4 zákoníku práce, ktorý žiadne demonštratívne okolnosti, na ktoré má byť bráný ohľad neobsahuje.³² Odborné kruhy sú názoru, že týmito okolnosťami by mohli byť napríklad dopad na plnenie funkcií zamestnávateľa, ako aj zamestnanca (jeho rodinné, osobné a majetkové pomery) a pod.³³

9. Záver

Používanie termínu spravodlosť a z neho odvodených slovných variantov je v českom práve heterogénne. Je podľa mňa evidentné, že zákonodarca zvolil v mnohých prípadoch tú najjednoduchšiu variantu aplikácie odborného pojmu, ktorým je jeho všeobecný jazykový úzus.³⁴ Aj keď si uvedomujem nevyhnutnosť zákonodarcu vychádzať zo všeobecného jazyka³⁵, nepovažujem však tento krok za správny, keďže nadmierna a nevyvážená aplikácia pojmu spravodlosť vedie k entropii legislatívneho systému. Spravidlosť je pojem s nespochybniteľným morálnym významom³⁶

³² „*Jestliže odborová organizace odmítla udělit souhlas podle odstavce 2, jsou výpověď nebo okamžité zrušení pracovního poměru z tohoto důvodu neplatné; pokud jsou však ostatní podmínky výpovědi nebo okamžitého zrušení splněny a soud ve sporu podle § 72 shledá, že na zaměstnavateli nelze spravedlivě požadovat, aby zaměstnance nadále zaměstnával, jsou výpověď nebo okamžité zrušení pracovního poměru platné.*“

³³ PUTNA, M., BĚLINA, M. et al. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 260. ISBN 9788074003172.

³⁴ BYDLINSKI, F. *Základy právní metodologie*. Wien/Brno: FOWI, Univ. Prof. Dr. Peter Doralt, 2003. s. 80. [online]. [cit. 20.12.2012]. Dostupné z : <<http://www.wu.ac.at/fowi/publika/arbeitspapiere/ueberg/ap095a>>.

³⁵ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva*. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 90–91. ISBN 9788074001499.

³⁶ HÖFFE, O. *Gerechtigkeit: eine philosophische Einführung*. München: C. H. Beck, 2007. s. 34. ISBN 978 3406447686.

a preto je podľa môjho názoru dôležité operovať s ním obzvlášť opatrne. Jeho najvhodnejšie použitie je podľa mňa vo všeobecných ustanoveniach a menej vhodné už v konkrétnych podrobných normách.

Najčastejšie aplikovanou slovnou variantou spravodlivosti je v súčasnom právnom poriadku ČR spojenie *spravodlivo požadovat*. Vyjadruje hraničnú mieru, po prekročení ktorej už nie je možné od subjektu žiadať, aby niečo (ne)konal, dal alebo strpel. Veľmi pozitívne hodnotím tie legislatívne texty, v ktorých zákonodarca demonštratívne alebo taxatívne vymedzil aspoň okolnosti, na základe ktorých má byť posudzovaná spravodlosť v konkrétnom právnom inštitúte. Naopak negatívne musí byť z mojej strany hodnotený taký stav legislatívnej techniky, keď zákonodarca normuje spravodlivostné hodnotenie napríklad vzhľadom na *všetky okolnosti* bez ich menovania alebo určí len osamotenú požiadavku spravodlivosti. V súčasnosti možno aspoň v názkoch pozorovať renesanciu v používaní pojmu spravodlosť predovšetkým v novej občianskoprávnej úprave účinnej od 01. 01. 2014, ktorá v absolútnom výskyte pojmu jednoznačne dominuje. V občianskoprávnom kódexe ako v jedinom bola navyše explicitne spomenutá spravodlosť aj ako princíp a zásada. Podľa môjho názoru prevažujú vo vyššie skúmaných predpisoch prípady použitia termínu spravodlosť ako princípu hodnotovo orientovaného³⁷ predovšetkým v úvodných všeobecných ustanoveniach týchto zákonov. V ďalších ustanoveniach predpisov axiologický význam spravodlivosti ustupoval do úzadia a preto bol v týchto prípadoch pojem dobre nahraditeľný aj inými výrazmi.

Summary

Interpretation of a legal text depends on the correct interpretation of his words. My contribution deals with application of legal term *justice* in selected acts of the Czech Republic. I try to interpret many of both public and private law. The aim of this paper is to highlight the diverse use of the term *justice* in legislative texts. I try to analyze many versions of *justice* application in legal texts and find common and different features. This term is used both in the initial part of the law as a declaration of main ideas as well as other in many specific legal rules that are difficult to interpret. I think it would be better not to use term *justice* very often because of its different meanings. My critic focuses on the frequent use of this word and his adjectives in a context that is appropriate for other legal terms like proportional or usual.

³⁷ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002. s. 101. ISBN 9788024604831.